ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 4, August 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.914

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 28.04.2020 Kabul Tarihi: 24.06.2020

Atıf Künyesi: Sadık Sarısaman, "Antalya'nın İlk Kadın Milletvekili Türkan Örs Baştuğ'un 5. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri", *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 2143-2159.

Antalya'nın İlk Kadın Milletvekili Türkan Örs Baştuğ'un 5. Dönem TBMM'deki Faaliyetleri

Activities of Türkan Örs Baştuğ Who Was the First Woman Deputy of the Parliament from Antalya in the 5th Period of the Grand National Assembly of Turkey

Prof. Dr. Sadık Sarısaman

ORCID No: 0000-0001-7317-195X

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Öz: Türkan Baştuğ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk kadın milletvekillerindendir. Ancak bu güne kadar onun hakkında müstakil hiç bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın özgün değeri bu konuda ilk araştırma olmasıdır.

Araştırmanın amacı Türkiye'de siyasal alanda kadın haklarının uygulanması konusunun anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bu anlamda ilk kadın milletvekillerinden Türkan Baştuğ'un milletvekili seçilmesi ve meclisteki faaliyetlerini somut ve objektif bir şekilde ortaya koymaktır. Baştuğ özelinde kadınların kendilerine verilen hakları ne derece sahiplenebildiklerini irdelemektir.

Araştırmanın kapsamı Türkan Baştuğ'un 5. dönem milletvekilliği ile sınırlıdır. O'nun 6. dönem meclis faaliyetleri araştırmanın kapsamı dışındadır.

Araştırma'nın temel kaynağı Türkiye Büyük Millet Meclis zabıtlarıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nden de yararlanılmıştır. Dönemin gazeteleri çalışmaya ciddi manada katkı sağlamıştır. Araştırmada Baştuğ hakkında yazılmış ya da dolaylı olarak ondan bahseden yayınlar da kullanılmıştır.

Araştırmanın yöntemine gelince öncelikle konu hakkında çeşitli arşivlerden ve kaynaklardan bilgi ve belgeler toplanmıştır. Ardından tarih ilminin tasnif, tahlil, terkip, yorum gibi metotları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkan Örs Baştuğ, Antalya, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Parlamento Tarihi, Kadın.

Abstract: Türkan Baştuğ was one of the first woman deputies of the Grand National Assembly of Turkey. However, no study related separately to her has been carried out up to the present. The original value of this study is that it has been the first research focusing on this issue.

The main aim of the study was to make a contribution for the understanding of the issue of the practice of women's rights in the political area in Turkey. In this sense, it was to reveal

the election of Türkan Baştuğ as a deputy, who was one of the first woman deputies, and her activities in the assembly in a concrete and objective way. In specific to Baştuğ, it was to investigate to what extent women were able to hold their rights given to them.

The scope of the study was limited to Türkan Baştuğ's deputyship in the 5th period. Her activities in the 6th period of the assembly were out of the scope of this study.

Main source of this study was the official records of the Grand National Assembly of Turkey. The study also benefited from the Archives of the Grand National Assembly of Turkey. Newspapers of the period contributed substantially to the study. The publications written about Baştuğ or the ones mentioned about her indirectly were also used in the study.

With regard to the method of the study, first, information and documents related to the topic were collected from various archives and sources. Then the methods of history including classification, analysis, composition, and interpretation were utilised.

Keywords: Türkan Örs Baştuğ, Antalya, Grand National Assembly of Turkey, History of Parliament, Woman.

Giriş

Kadınlar genel olarak dünya tarihi boyunca erkeğin gerisinde kalmışlardır. Bu durum erkeğin kadına nazaran fiziken daha güçlü bulunması ile doğrudan ilgilidir. İlaveten geleneksel ve dini yaklaşımların da umumiyetle erkeği ön plana çıkardığı görülür.

Bu arada şu tespiti net bir şekilde ortaya koymak gerekir. Kadının geri planda kalması sadece İslam toplumu için geçerli değildir. Bütün dünyada durum aynıdır. Hatta, insan haklarının ve demokrasinin beşiği kabul edilen Batı dünyasında da bir farklılık yoktur.

Bu şartlarda kadın hakları son yüzyılların meselesi olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Batı dünyası önderlik yapmış görünse de orada da kadın hakları son dönemlerde önem kazanmıştır. Özellikle konumuzu teşkil eden seçme ve seçilme hususunda kadınların oy hakkı mücadelesi 1600'lü yıllarda başlamıştır. Bilindiği üzere dünyanın ilk demokrasilerinde kadınların oy hakkı bulunmuyordu. İlk demokrasiler asillerin egemen olduğu demokrasilerdi. Buralarda sadece asil erkekler oy kullanırdı, asil kadınların dahi oy hakları yoktu.

Öte yandan kadınların seçme ve seçilme mücadelesi 19. yüzyılda örgütlü bir şekilde yürütülmeye başlandı. Mücadele İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde yoğunlaştıysa da kadınlara seçme hakkını tanıyan ilk ülke Yeni Zelanda oldu. Bu ülkede kadınlar 1893 yılında oy kullanmaya başladılar. Bunu Avustralya ve Finlandiya izledi. Avustralya'da 1902'de, Finlandiya'da 1906'da kadınlara seçme hakkı verildi. Norveç'te 1913, Danimarka ve İzlanda'da 1915, Sovyetler Birliğinde ve Kanada'da 1917, Avusturya, Almanya ve İngiltere'de 1918'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'de, Birmanya'da (Myanmar) 1922, Ekvator'da 1929 yılında kadınlar oy kullandılar¹.

Türkiye'de ise kadınlara siyasi haklar aşamalı olarak verilmiştir. İlk aşama 20 Mart 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile gerçekleşti. Kadınlar ilk defa belediye seçimlerinde oy kullanma ve belediye meclislerine üye seçilebilme hakkını elde ettiler. Bu çerçevede Yusufeli

¹ Saime Yüceer, "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal hakların Tanınması", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.14, 2008/1, s.144.

İlçesine bağlı Kılıçkaya Beldesi Belediye Başkanlığı'na seçilen Sadiye Hanım Türkiye'de ilk kadın belediye başkanı oldu².

İkinci aşamada 26 Ekim 1933 tarihinde Köy Kanunu'nda yapılan değişikliklerle köylerde kadınlara da muhtar ve ihtiyar meclisine üye olma hakkı verilmesidir. Türkiye'de seçimle Muhtarlık görevine gelen ilk kadın ise Gül Esin'dir. Gül Esin Aydın İli Çine İlçesi Karpuzlu Bucağı'nda muhtar seçilmiştir³.

Son aşama ise 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesidir. Türkiye, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını veren ilk ülkeler arasında yer almıştır. Bu tarihte henüz Fransa, İtalya gibi bazı batı ülkeleri bile kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermemişlerdi.

8 Şubat 1935 tarihinde gerçekleşen 5. Dönem seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerine 17 kadın milletvekili meclise girmiştir. Bu Milletvekilleri şunlardır: 1- Afyonkarahisar milletvekili Mevrure Gönenç, 2- Ankara Milletvekili Satı Çırpan, 3- Antalya milletvekili Türkan Örs Baştuğ, 4- Balıkesir Milletvekili Sabiha Gökçül Erbay, 5- Bursa milletvekili Şekibe İnel, 6- Diyarbakır milletvekili Huriye Baha Hafize Öniş, 7- Edirne milletvekili Fatma Memik, 8- Erzurum milletvekili Nakiye Elgün, 9- İstanbul milletvekili Fakihe Öymen, 10- İzmir milletvekili Benal Nevzat Arıman, 11- Kayseri milletvekili Ferruh Güpgüp, 12- Konya milletvekili Bahire Bediş Morova, 13- Malatya milletvekili Mihri İffet Pektaş, 14- Samsun milletvekili Meliha Ulaş, 15- Seyhan milletvekili Fatma Esmâ Nayman, 16- Sivas milletvekili Sabiha Görkey, 17- Trabzon milletvekili Seniha Hızal.

Bunlara ilaveten 12 Ocak 1936 tarihinde yapılan ara seçimde Çankırı'dan kadın milletvekili adayı gösterilmiş ve 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki kadın milletvekili sayısı 18'e yükselmiştir. 18. kadın milletvekili olarak Çankırı'dan Hatice Özgener seçilmiştir⁴.

1. Biyografisi

Türkan Baştuğ 1900'de İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. Babası Mehmet Sabri Bey, annesi Abide Hanım'dır.⁵ Ailesi onu ilk öğretim için Bezmialem Mektebi'ne kaydettirmiştir. Bu okulun ilk kısmından mezun olduktan sonra babası okula devam etmesini istememiştir. Fakat, Türkan Baştuğ okumakta ısrar edince Bezmialem'in sadece orta kısmı değil lise kısmını dahi tamamlamıştır. O, en küçük bir başarısızlık halinde kesinlikle okuldan alınacağını bildiği için çok çalışmış ve öğrenciliğinin hiç bir devresinde sınıfta kalmamıştır. Hatta, hiç bir zaman ikmal kalması (bütünleme) dahi söz konusu olmamıştır⁶.

² Birgül Bozkurt, İbrahim Bozkurt, "Türkiye'nin İlk kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan ve Mersin'deki Çalışmaları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.19, Bahar 2014, s. 53.

³ Günver Güneş, Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.9, S.20-21, Bahar-Güz 2010, s.176.

⁴ Sevilay Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S.85, Mart 2013, 147-158.

⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi*, Tercüme-i Hal, Dosya No: 4; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi (T.B.M.M. - V. Dönem 1935 - 1939)*, C.2, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:26, Ankara - 2001, s. 55.

⁶ Orhan Topçuoğlu, Tülin Topçuoğlu, *Cumhuriyet Döneminde Olaylarda ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadınlar*, Demircioğlu Matbaa, Ankara 1984, s.49.

Liseyi bu şartlarda bitiren Baştuğ için üniversiteye devam etmek daha fazla mücadeleyi gerektirmiştir. O, *"Liseden çıkınca ailemle çok mücadele ettim. Yüksek tahsil yapmamı ve hayata atılmamı istemiyorlardı. Onları karmadan bu müsaadeyi alabilmek için çok sıkıntı çektim"* demiştir⁷.

Baştuğ'un tahsiline devam etmek hususundaki ısrarları netice vermiş ve ailesini güçlükle razı etmiştir. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi felsefe şubesine kayıt yaptırmıştır. Buna rağmen üniversite tahsili boyunca ailesinin baskısı eksilmemiştir, aksine daha da artmıştır. Okula gidebilmek onun için adeta kabus halini almıştır. Sokak kapısında birisi varsa bahçe kapısından, bahçe kapısında birisi varsa sokak kapısından dışarı çıkmış ve adeta kaçarcasına üniversiteye devam etmiştir.

Baştuğ öğrencilik günlerini şöyle anlatmıştır: *"Gizli fena bir iş yapıyormuşum gibi okudum. Her sene bitip tatil gelince yüreğime bir endişe düşerdi. Acaba gelecek sene beni mektebe gönderecekler mi? Eyvah bu sene de bitti. Artık gelecek sene beni dünyada mektebe yollamazlar. Bir sene sonra mektebe gelemeyeceğim korkusu ile pek fazla çalışıyordum"*⁸. Bu şartlarda onun üniversite hayatı 4 yıl sürmüştür,⁹ 1924 senesinde mezun olmuştur¹⁰. Darülfünun felsefe şubesinin ilk kadın mezunudur.¹¹

Türkan Baştuğ, Darülfünun'dan mezun olur olmaz Feyzi Atı (Boğaziçi) Lisesi'nde ictimaiyat, ruhiyat, mantık, metafizik dersleri öğretmenliğine atandı. Aynı zamanda okulun kızlar kısmı müdürlüğünü de yapıyordu¹². Bekar olan Baştuğ okulda sürekli öğrencileri ile beraberdi. Yatılı kalır nadiren evine giderdi. Bu yüzden babası her sene *"artık yeter, eve dön"* diye haber gönderirdi. O, bu davetlere kulak asmaz öğrencileri ile birlikte yatılı yaşamaya devam ederdi. Görüldüğü üzere hayatını eğitime ve öğrencilerine adanmıştı. Bu fedakarlıklarını şöyle anlatmaktadır: *"Bazen haftalarca sokağa çıkmıyorum. Bütün işim gücüm çocuklardı. Bilmem onları son derece severim. Ayrı ayrı hepsi ile meşgul olurum. Daha tuhafını söyleyeyim bazıları çirkin çocukları sevmeyi. Ben onlara karşı daha kuvvetli bir his duyarım. Hastalanan bir çocuğun başında gece yarılarından sonra saatlerce beklediğimi bilirim"*¹³.

Türkan Baştuğ bu şartlarda Feyzi Atı Lisesi'nde 10 yıl kadar öğretmenlik ve idarecilik yaptı. İlaveten 1927'de Kız Muallim Mektebi'nde üç ay, 1930'da da İstanbul Kız Lisesi'nde üç ay felsefe derslerine vekaleten girdi¹⁴.

Öğretmenlikteki ve hayattaki tecrübelerine istinaden O'na göre kadın ile erkek arasında hiç bir fark yoktur. Hatta, kız öğrencilerinin daha başarılı olması nedeni ile kadınların erkeklere nispeten daha zeki oldukları kanaatindeydi. Buna rağmen derslerde erkek öğrencilerin kızlara nazaran cesaretle konuştuklarını söylemiştir¹⁵.

5 Aralık 1934'de kadınlara seçme seçilme hakkı verilince milletvekilliğine adaylığını koydu. 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde Antalya'dan milletvekili seçildi. Bu

⁷ " Sayı 11 Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

⁸ Topçuoğlu, *age*, s.44.

⁹ *Kurun*, No: 6138-76, 7 Şubat 1935, s.6.

¹⁰ *TBMM Arşivi*, Tercümei Hal, Dosya No:4.

¹¹ Topçuoğlu, *age*, s.48.

¹² *Kurun*, No: 6138-76, 7 Şubat, s.6.

¹³ Topçuoğlu, *age*, s.47, 49; Bu yüzden O, öğrencileri tarafından çok seviliyordu. Hatta, milletvekili seçildiğinde öğrencileri onu çiçek buketleri hazırlayarak, nutuklar çekerek göz yaşları içerisinde uğurlamışlardı. Bkz. Topçuoğlu, *age*, s.44.

¹⁴ *TBMM Arşivi*, Tercümei Hal, Dosya No:4.

¹⁵ " Sayı 11 Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

arada soyadı kanunu da çıkmıştı. Ona Baştuğ soyadını bizzat Atatürk vermiştir. “Başbuğ benim. Senin soyadın Baştuğ olsun.” demiştir¹⁶.

Diğer taraftan 5.dönem milletvekili iken Türkan Baştuğ'un medeni durumunda bir değişiklik olmuştur. 1937 yılında Bekir İzzet Örs Bey ile evlenmiştir. Bu evlilik 9 yıl sürmüş, 1946'da boşanmışlardır¹⁷.

Bu arada meclis dışında da faaliyetleri olan Baştuğ, İstanbul'da düzenlenen 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ne katılmıştır.¹⁸ O, kongre çerçevesinde 21 Nisan 1935 akşamı Tepebaşı Belediye Tiyatrosunda gerçekleştirilen "Kadının Yurttaş Olarak Hakları ve Vazifeleri" başlıklı toplantıda uzun ve şiddetle alkışlanan bir konuşma da yapmıştır.¹⁹

Baştuğ, konuşmasında öncelikle Türk kadınının eski durumunu anlatmıştır. Eskiden evlenmede, mirasta, boşanmada, şahitlikte var olan mağduriyetlerine değinmiştir. Bilahare Atatürk'ün inkılabına işaret ederek onun, topluma bir kaç sene içinde yüzyıllara sığacak hamleler yaptırdığını hatırlatmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'e sonsuz teşekkürlerini ve minnet duygularını ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti nazarında kadın ve erkeğin kanun önünde eşit olduğunu vurgulamıştır. Türk toplumunun kadınların yardımıyla ortaçağ hayatından çağdaş yaşama geçtiğini belirterek şunları söylemiştir. " Artık iki kadın bir erkek yerine sayılmaz. Kadın da erkek gibi siyasi haklara sahiptir. Bizim için artık her türlü yükselme kapıları sonuna kadar açılmıştır. İstedikimiz kadar ilerleyebiliriz... Kadının vazifesi nedir diye düşünmekten ziyade vatandaşların vazifesi nelerdir diye düşünmek lazımdır. Muasır ferdin ne gibi vazifeleri varsa bunların hepsi kadına da racidir"²⁰.

25 Mayıs 1935 tarihinde toplanan Türk Hava Kurumu'nun 6. Kurultayı'nda Baştuğ, Türk Hava Kurumu'nun Genel Merkez Kurulu yedek üyeliğine seçilmiştir. 7 kişiden oluşan yedek üyeler arasındaki tek kadın Baştuğ'dur²¹.

Fransızca bilen Baştuğ²², 6. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de Antalya'dan milletvekili seçilmiştir. Milletvekilliği görevi bitince 4 Ağustos 1943'te Ankara Atatürk Lisesi Felsefe öğretmenliğine atanmıştır. Bu görevden 5 Ekim 1963'te emekliye ayrılmıştır. Zamanının çoğunu toplantılar ve konuşmalar yaparak değerlendirmiş ve 27 Eylül 1975'te vefat etmiştir²³ Ölümü dönemin basınına her hangi bir şekilde yansımamış, haber konusu da yapılmamıştır.

Türkan Baştuğ'un kişilik özelliklerine gelince yalnız kalmayı severdi O, bu yönünü anlatırken "*münzevi bir huyum vardır*" demiştir. Genellikle ciddi tavırlar içerisindeydi. Çok az gülerdi. Ağırbaşlı kişiliği ve çalışkanlığı nedeni ile küçüklüğünden beri arkadaşlarının üzerinde otorite kurabilmişti. Gençliğinde yaşıtı kızlar bile ona "Türkan abla" derlerdi. Sanat dallarından resim ve musikiyi çok severdi. Vakit buldukça kitap okurdu. Yoğun çalışma temposu içerisinde

¹⁶ Meral Altındağ, Osmanlı'da Kadın, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994, s.227-228. Bekar bayan mümeyyiz ve reşit ise soyadını kendisi seçebilirdi. Bkz. Sabit Dokuyan, " Soyadı Kanunu ve Kanunun Uygulanması Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.31, S.1. 2016, s.146.

¹⁷ Güneş, *age*, s. 55.

¹⁸ "Dünya Kadınlar Kongresi Başladı", *Kurun*, No: 6204-144, 19 Nisan 1935, s.8.

¹⁹ *Akşam*, No: 5928, 22 Nisan 1935, s.4.

²⁰ "Kadınlar Dün Büyük Bir Miting Yaptılar", *Kurun*, No: 6207-147, 22 Nisan 1935, s.7,9.

²¹ *Ulus*, No: 4966, 26 Mayıs 1935, s. 6.

²² " Saylav Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

²³ Güneş, *age*, s. 59; Sibel Duroğlu, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2007, s.75.

günde 3 saat kitap okumayabildiğini söylemiştir. Bunun yanında neredeyse simetri hastası denecek kadar titizdi. Öyle ki "Şu mecmuanın biraz yan durmasına tahammül edemem" demiştir.²⁴

2. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Faaliyetleri

Türkan Baştuğ, kadınlara milletvekili seçilme hakkı verildikten sonra kendisi adaylığını koymuştur²⁵. O, önce Afyonkarahisar milletvekilliği için adının geçtiğini, fakat, bilahare sosyoloji hocası olduğu için etkili konuşmalar yapabileceği gerekçesiyle Antalya'dan aday gösterildiğini söylemiştir²⁶.

Baştuğ İstanbul Üsküdar doğumludur. Bu zamana kadar onun Antalya ile hiç bir ilişkisi olmamıştır. Milletvekili seçilme nedeni dönemin aydın ve kültürlü kadınları arasında yer almasıdır. Bilindiği üzere O, Darülfünun Felsefe bölümünü bitirmişti. Boğaziçi lisesinde öğretmenlik yapıyordu.

Diğer taraftan bu dönemde kadın milletvekili adaylarının belirlenmesinde CHP genel merkezinin etkili olduğu bilinmektedir. CHP yerel idareleri dahi belirleyici değillerdi. Yerel idareler belirleyici olsalardı benzer şartları taşıyan Antalyalı bir bayanın milletvekili aday yapılması kuvvetle muhtemeldi.

Baştuğ, aday listelerinin açıklanmasından sonra basına verdiği demeçlerde partisinin kendisine itimat etmiş olması nedeni ile çok duygulandığını belirtmiştir.²⁷ O, Atatürk'ün Türk kadına verdiği seçme ve seçilme hakkından da övgü ile bahsetmiş "Büyük hak karşısında sonsuz saygı ve minnet duyuyorum" demiştir. Baştuğ, bayan adaylardan beklenen özelliklerin kendisinde mevcut olduğuna işaret ederek milliyetçi ve cumhuriyetçi fikre sahip bulunduğunu dile getirmiş ve şunları söylemiştir: "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın beni Türk kadınları içinde sayılabilişime namzed göstermesini büyük bir kıvanç ve sevinçle karşıladım.. Halk Fırkasının bütün prensiplerine en içten bir duygu ile bağlıyım. Bütün kuvvetimle elimden geldiği kadar çalışarak ulusuma yararlı olmak için uğraşacağım"²⁸.

Baştuğ yine röportajlarında milletvekili olarak en çok katkı sağlayacağı alanın maarif olduğunu bildirmiştir. Kendisinin 28-29 yıldan beri bu alanda gerek öğrenci gerekse öğretmen olarak emek verdiğini hatırlatmıştır²⁹.

O'na göre Atatürk, Türk kadınına bütün haklarını vermiştir. "Artık bu memlekette kadınlığın hukuk cephesinden uğraşacağı bir mesele kalmamıştır" demiştir. Baştuğ'a göre kadın dernekleri bundan sonra sadece hayır işleri ile ilgilenmelidirler. Bütün bunlardan dolayı O, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir kadın temsilcisi olmayacağını belirterek "Mecliste kadınların şu veya bu hukukunu müdafaa etmek niyeti ile sayılabilmiş olsaydı da değilim. Türk kadını en mükemmel, en ileri en ideal cemiyetlerdeki bütün hakları kazanmıştır. Mademki artık sayılabilecektir. Ben kadın sayılabili, kadın müdafii olarak meclise gitmiyorum. Ben kadın mümessili değil bu ulusun mümessiliyim. Tıpkı bir erkek sayılabileceği gibi" demiştir³⁰.

Yine O, kıyafet konusunda Kazım Özalp'in kadın milletvekillerinin de mecliste şapkalarını çıkarmaları gerektiğine dair sözleri üzerine hiç bir şekilde ayrıcalık istemediklerini, tamamen eşitlik taraftarı olduğunu, meclisin mukaddes bir yer olması dolayısıyla saygı ifade eden her

²⁴ Topçuoğlu, age, s.44-49.

²⁵ Topçuoğlu, age, s.47

²⁶ Altındal, age, s.227-228

²⁷ " Sayılabile Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

²⁸ *Kurun*, No: 6138-76, 7 Şubat, s.6.

²⁹ " Sayılabile Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

³⁰ Topçuoğlu, age, s.45.

tavri sergileyeceklerini belirterek "memleketi temsil ettiğimiz için kıyafet itibarı ile en uygun olan şekli seçeceğiz" demiştir³¹

Türkan Baştuğ'un 590 ikinci seçmen oyu ile Antalya milletvekili seçilmiştir. Mazbatası 8 Şubat 1935 tarihli³². 1 Mart 1935 Cuma günü saat 14.00'de açılışı gerçekleşen 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış toplantısına katılmıştır. Diğer kadın milletvekilleri gibi o da meclis toplantısına başı açık olarak iştirak etmiştir. Bayan milletvekilleri siyah kostüm tayyör giymişler, kravat bağlamışlardı. Türkan Baştuğ da benzer şekilde giyinmiştir³³.

2. 1. Konuşmaları

Türkan Baştuğ 5. dönem boyunca sadece iki konuşma yapmıştır. Bu konuşmalarından ilki 1936 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu münasebeti ile. O, Maarif Vekaleti Bütçesi görüşülürken söz almış ve ilk ve orta öğretime ait ihtiyaçlardan bahsetmiştir. Baştuğ, konuşmasında öncelikle ilköğretim öğretmeni olmasının önemi üzerinde durmuştur. O, "ilk mektep hocası çocuğu hem terbiye eder hem de okutur... çocuğa dilini öğretir. Çocuğu ahlaklı, vicdanlı yapmak için muhtelif vasıtalarla faydalanır. Çocuğun bedii zevki ve terbiyesi için çalışır. Aynı zamanda çocuğun medeni bir insan gibi yaşamasını, giyinmesini ve konuşmasını temin eder" demiştir.

Buna rağmen O, ilköğretimde öğrencilerin yeterli seviyede yetiştirilemedikleri gerçeğini dile getirmiştir. O'na göre bunun nedeni önceden 6 yıl olan ilköğretimin 5 yıla düşürülmesidir. 6. sınıfın konularının 4 ve 5. sınıflara ilave edilmesi öğrencileri güç duruma düşürmüştür. Bu yüzden ilk üç sınıfta sıkıntı yaşamayan öğrenciler 4 ve 5. sınıflarda bocalayıp kalmaktadırlar. Bu duruma bir çözüm bulunmalıdır.

Türkan Baştuğ, konuşmasında özellikle köy ve nahiyelerde görev yapan öğretmenlerin durumuna da değinmiştir. Bu öğretmenlerin büyük şehirlerden ve bilimsel çevrelerden kopmaları nedeni ile öğrencilere yararlı olamayacak hale geldiklerini iddia etmiştir. Ülkedeki yenilikleri takip edemediklerini, kendilerinde okutmak ve okumak zevkinin kalmadığını söylemiştir. O, çözüm olarak köy ve nahiyelerde görev yapan öğretmenlerin senenin belli zamanlarında büyük şehirlere getirilerek kurslara tabi tutmalarını, yeni eğitim öğretim sistemleri ile meşgul edilmelerini önermiştir.

Baştuğ konuşmasında ortaokullardaki aksaklıklara da işaret etmiştir. Ders programlarının bir silsile takip edilerek düzenlenmediğini öne sürmüştür. Bir yılda üç defa sınav programının değiştirilmesini eleştirmiştir. Sınav talimatnamesi ile bazı derslerin bazı konularının sınav dışı tutulmasını anlayamadığını dile getirmiştir.

O, konuşmasında ortaokullardaki terbiye (eğitim) meselesindeki eksikliklere de dikkati çekmiştir. Öğrenci yoğunluğu nedeni ile ortaokul müdürlerinin bürokratik işlerden başlarını kaldıracak zamanları olmadığını, müdür yardımcılarının ise sadece asker gibi disiplin sağlamayı eğitim olarak algıladıklarını hatırlatarak "Askeri bir inzibat temin etmek, çocukları yan yana dizerek mum gibi dikmek ve yerinden kıpırdatmamak, konuşurken çok modası geçmiş, bir usuldür. Çocuk bu suretle terbiye olunmaz" demiştir.

O, bu vesile ile ortaokulların öğretmen kaynağına da değinerek çoğunun üniversite ya da mülkiye mektebi mezunu olduklarını belirtmiştir. Yüksek Muallim Mektebi mezunu olmamaları nedeni ile pedagojiyi bilmemelerini problemin asıl kaynağı olarak görmüştür. Bütün öğretmenlerin psikoloji ve pedagoji bilmesi lazım geldiğine dikkati çekmiştir. Bu

³¹ " Saylav Namzedleri ile Konuşuyoruz", *Kurun*, Sayı: 6139-77, 8 Şubat 1935, s.1,9.

³² *TBMM Arşivi*, Türkan Baştuğ Milletvekili Mazbatası.

³³ "Toplantı Salonuna ilk Giren Kadın Saylav", *Kurun*, 2 Mart 1935, s.4.

sebeple Mülkiye ve Üniversite mezunlarından öğretmenlik yapacak olanların mutlaka bu alanlarda kurstan geçirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Türkan Baştuğ, konuşmasında özel okullardaki sıkıntılara da değinmiştir. Her sene birinci ve ikinci yazılı sınavlardan sonra devlet okullarından özel okullara çok sayıda geçişler olduğunu hatırlatmıştır. Onun ifadesiyle bunun nedeni özel okullarda sınıf geçmenin devlet okullarına nazaran çok kolay olmasıdır. Örneğin, Antalya lisesinden 48 öğrenci aynı yıl İstanbul'daki özel liselerden birine kayıt aldırılmıştır. Okul idaresi, bunları imtihana yetiştirmek üzere, kendilerinden daha fazla ücret alarak, kaydetmiştir. Hatta bazı devlet okullarından buraya nakledilenler kendileri ile sınıf arkadaşı olanlardan bir sene yukarı kaydedilmişlerdir. Söz konusu özel lisede 70, 80'i bulan sınıf mevcutlarına birden bire 48 kişi daha eklenmiştir. Bu öğrenciler eksiklerine rağmen bilahare mezun olmuşlar ve lise mezunu hakkı kazanmışlardır. Bu tür yanlış uygulamalar eğitim seviyesinin düşmesine yol açmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı özel okulların sıkı bir teftişe tabi tutulması, suistimal niteliğindeki faaliyetlerine kesinlikle izin verilmemesi gerekir.

O, konuşmasında son olarak eğitim ile ilgili gördüğü için kitap basımından da bahsetmiştir. Mevcut şartlarda yazarların eserlerini bastırmakta karşılaştıkları güçlüklerle işaret etmiştir. Çözüm olarak da "*neşriyat bürosu*" kurulmasını önermiştir. Böylece yazarların himaye edilmesini, kitap basmalarının kolaylaştırılmasını, tercüme edilecek dünya klasiklerinin de ülkeye kazandırılmasını istemiştir³⁴.

Baştuğ'un ikincisi konuşması ise İş Kanunu layihası dolayısıyladır. O, söz konusu yasa teklifinde sanayide çalıştırılacak çocukların yaşlarının kesin ve açık bir şekilde belirtilmemiş olduğuna dikkati çekmiştir. Umumi hıfzıssıhha kanununda çalışma yaşının 12 olarak gösterildiğini hatırlatarak, 12 yaşın çocukların çalışması açısından çok küçük olduğunu ifade etmiştir. 12 yaşındaki bazı çocukların sınıfta kalma nedeni ile ilkokulu bitirememiş olabileceklerini belirtmiştir.

Baştuğ konuşmasında pedagojik açıdan da yasada bazı sıkıntılar gördüğünü söylemiştir. Sürekli aynı işi yapmaktan dolayı çocukların melekelerinin körleşeceğini, zekalarının gelişemeyeceğini iddia etmiştir. O, çocukların çalışma yaşının 14'den aşağı olmaması gerektiğini söylemiştir. Hatta "*sanayi işlerine 14 yaşından küçük çocuklar kabul edilemezler*" şeklinde kanuna bir fıkra ilave edilmesi hususunda önerge vermiştir. Ancak bu önerge meclis genel kurulu tarafından kabul edilmemiştir³⁵. Bilahare yasalaşan 3008 sayılı İş Kanunu'nda çocuk işçilerde yaş sınırı 12 olarak kabul edilmiştir³⁶.

2.2. Diğer Faaliyetleri

Türkan Örs Baştuğ 15 Aralık 1937 tarihi itibarıyla mazeretine binaen 2 ay izin almıştır³⁷. O, 5. dönem milletvekilliği süresince toplam 413 oylamaya katılmış ve bunların tamamında evet oyu kullanmıştır. O'nun hiç bir oylamada çekimser kalması ya da ret oyu vermesi söz konusu olmamıştır. Oylamalardaki bu tutumu yönetim ile tam bir uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Aslında tek parti yönetiminde farklı bir tavır sergilenmesini beklemek de gerçekçi değildir.

³⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)*, 5. Dönem, C.11, 68. İnikad, 26 Mayıs 1936, s.239-241.

³⁵ *TBMM ZC*, 5. Dönem, C.12, 73. İnikad, 3 Haziran 1936, s.45.

³⁶ Kanunun 51, 60 ve 117. maddelerinde 12 yaş zikredilmiştir. Bkz. *Resmi Gazete*, No: 3330, 15 Haziran 1936, s. 6622-6639.

³⁷ *TBMM ZC*, 5. Dönem, C.21, 16. İnikad, 15 Aralık 1937, s.63.

Baştuğ'un evet oyu verdiği önemli bazı oylamalar şunlardır. İsmet İnönü Hükümeti için 7 Mart 1935 tarihinde yapılan güven oylaması³⁸, Birinci Celal Bayar Hükümeti için 8 Kasım 1937 tarihinde yapılan güven oylaması³⁹, İkinci Celal Bayar hükümeti için 16 Kasım 1938 tarihinde yapılan güven oylaması⁴⁰.

Türkan Baştuğ seçim bölgesinin sorunlarıyla da ilgilenmiş ve bir rapor hazırlamıştır. 1935 yılında hazırladığı raporda deniz kenarında dağınık şekilde yaşayan aşiretlerin toprağa yerleştirilmesi gerektiğinden, bölgede sıtmaya neden olan bataklıkların kurutulması lazım geldiğinden, Elmalı'da yer alan Mimar Sinan'ın yaptırdığı zannedilen caminin onarımına muhtaç olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca köy öğretmenlerinin zamanla köylüleştiğine işaret ederek bu öğretmenlerin seviyelerinin yükseltilmesi için kurslar düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir⁴¹.

2.2. Encümenlerdeki Faaliyetleri

Türkan Baştuğ 5. dönem milletvekilliği süresince Maarif Encümeni'nde görev yapmıştır. Bu encümene ilk seçildiği tarih 7 Mart 1935'dir.⁴² İkinci yıl da 245 oy ile aynı encümene seçilmiştir⁴³. Üçüncü yıl yine bu encümende görev yapmıştır⁴⁴. Dördüncü yıl 276 oyla⁴⁵, Beşinci yıl 245 oyla aynı encümene seçilmiştir⁴⁶. O, toplam 18 mazbatanın hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Bunlardan 16 tanesi Maarif Encümeni mazbatasıdır. İki ise Maarif Encümeni adına katıldığı muhtelit encümen mazbatalarıdır. O'nun imzasının yer aldığı mazbatalar şunlardır:

1. İstanbul üniversitesi elektromekanik şubesine ait alat, edevat ve kitapların yüksek mühendis mektebine parasız devri hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Nafia Vekaleti'nce hazırlanan kanun teklifi 25 Şubat 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı ilgisi nedeni ile kanun teklifini Dahiliye Encümeni'ne havale edilmiştir. Encümen maarif vekilinin katılımıyla teklifi inceleyerek 12 Mart 1935 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Buna göre üniversite teşkilatındaki elektromekanik şubesinin kaldırılarak mühendis mektebine devredildiği anlaşıldığından fakültedeki alet, edevat ve kitapların da bu okula parasız verilmesi uygun görülmüştür⁴⁷.

2. 1931 yılı içinde askerliğe hazırlık dersi veren muallimlerin ücretleri hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Başbakanlık tarafından 23 Ekim 1935 tarih ve 6/2961 sayılı tezkere ile Meclis Başkanlığı'na gönderilen söz konusu kanun teklifi 13 Mart 1935 tarihinde Maarif Encümeni'ne havale edilmiştir. Encümen kanun teklifini Maarif Vekili Abidin Özmen'in hazır bulunduğu bir toplantıda görüşmüştür. Nihayetinde encümen 31 Mart 1935 tarihli mazbatayı hazırlamıştır. Buna göre 1931 yılında orta ve yüksek okullarda askerliğe hazırlık dersi öğretmenliği yapmış olanlara zamanında maaş ödenmediğinden mağduriyetlerinin giderilmesi kabul edilmiştir.

³⁸ TBMM ZC, 5.Dönem, C.1, 2. İnikad, 7 Mart 1935, s.33.

³⁹ TBMM ZC, 5.Dönem, C.20, 3. İnikad, 8 Kasım 1937, s.40.

⁴⁰ TBMM ZC, 5.Dönem, C.27, 5. İnikad, 16 Kasım 1938, s.56.

⁴¹ Duroğlu, *agt*, s. 74.

⁴² TBMM ZC, 5. Dönem, C.1, 2. İnikad, 7 Mart 1935, s.26.

⁴³ TBMM ZC, 5. Dönem, C.1, 2. İnikad, 6 Aralık 1935, s.9.

⁴⁴ TBMM ZC, 5. Dönem, C.13, 2. İnikad, 9 Kasım 1936, s.12.

⁴⁵ TBMM ZC, 5. Dönem, C.20, 2. İnikad, 5 Kasım 1937, s.15.

⁴⁶ TBMM ZC, 5. Dönem, C.27, 2. İnikad, 7 Kasım 1938, s.13.

⁴⁷ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 2, 11. İnikad, 6 Nisan 1935, S Sayısı 22.

Encümen 6. maddeye *"Bu kanunun hükümlerini yapmağa maliye vekili memurdur"* şeklinde bir değişiklik de sunmuştur⁴⁸

3. Mıntıka sanat mekteplerinin maarif vekaleti tarafından idaresi hakkındaki kanun layihası hakkında mazbata:

Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan kanun teklifi 29 Nisan 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzası ile Meclis Başkanlığı'na havale edilmiştir. Meclis Başkanlığı görüş sormak amacıyla teklifi encümene sevk etmiştir. Maarif Encümeni tasarı hakkındaki incelemelerini tamamlayarak 29 Mayıs 1935 tarihli bir mazbata düzenlemiştir. Bu mazbatada sanat okullarının Kültür Bakanlığı'na devri hakkındaki kanun tasarısı uygun görülmüştür. Mazbatada sanat okullarının özel idareler elinde çeşitli sebepler yüzünden verimsizleştiği, ne bulundukları bölgelerin ve ne de ülkenin ihtiyaçlarını karşılamakta beklenen başarıyı gösteremedikleri vurgulanmıştır⁴⁹.

4. 2041 sayılı kanunun 1. ve 1452 sayılı kanunun 5. maddelerinin tefsiri hakkında Başbakanlık tezkeresi hakkında mazbata

Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tezkere 1 Kasım 1934 tarihinde başbakanın imzasıyla Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Tezkerede 2041 sayılı kanunun birinci maddesindeki muallim deyiminin müderrisleri de içine alması olup olmadığının, 1452 sayılı kanunun beşinci maddesi hükmünün ücretli olan muallimleri kapsayıp kapsamadığının yorumlanması istenmiştir. Meclis Başkanlığı tezkereyi ilgisi nedeni ile Maarif Encümeni'ne göndermiştir. Encümen tezkere hakkındaki incelemelerini tamamlayarak 27 Mayıs 1935 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Buna göre encümen, yorumunda müderris ile muallimin aynı olmadığı, yeni durumun yeni bir kanun ile belirlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Ayrıca üstünde sadece ücretli ödevler toplanmış olan muallimlerin durumlarının da yeni bir kanunla belirlenmesi gerektiğine karar vermiştir⁵⁰.

5. Ankara'da Tarih. Dil ve Coğrafya Fakültesi kurulması hakkındaki kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun layihası hakkında mazbata

Söz konusu kanun teklifi Maarif Vekaleti tarafından hazırlanmıştır. Başbakan İsmet İnönü imzası ile 9 Mayıs 1936 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı teklifi alakası nedeni ile Maarif Encümeni'ne sevk etmiştir. Encümen, Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın da katıldığı bir toplantıda kanun teklifini incelemiş ve 13 Mayıs 1936 tarihli mazbatasını hazırlamıştır. Buna göre 45 lira maaşlı dekan katibi kadrosu yerine 55 lira aylıklı yönetim direktörlüğü kadrosu oluşturulmuştur. Yeni aylıklı öğretim kadrosu hakkında düzenlemelerin de öneride yer aldığı şekilde kabul edilmesi uygun görülmüştür⁵¹.

6. Maarif Vekaleti merkez teşkilat ve vazifeleri hakkındaki 2287 sayılı kanuna müzeyyel kanun layihası için mazbata;

Kanun teklifi maarif vekaleti tarafından hazırlanmış ve 21 Nisan 1937 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da ilgisi dolayısıyla teklifi Maarif Encümeni'ne sevk etmiştir. Encümen kanun teklifini siyasi müsteşar Nafi Atuf Kansu'nun huzurunda tartışmış ve 27 Mayıs 1937 tarihli bir mazbata hazırlamıştır.

⁴⁸ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 2, 19. İnikad, 25 Nisan 1935, S Sayısı 57.

⁴⁹ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 4, 35. İnikad, 7 Haziran 1935, S Sayısı 153.

⁵⁰ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 5, 39. İnikad, 1 Ekim 1935, S Sayısı 225.

⁵¹ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 12, 76. İnikad, 9 Haziran 1936, S Sayısı 230.

Buna göre encümen mekteplerdeki seferberlik derslerinin öneminin giderek arttığından hareketle kanun teklifini olduğu gibi kabul etmiştir⁵².

7. Maarif vekaleti prevantoryomu⁵³ ve sanatoryomu⁵⁴ hakkında kanun layihası dolayısıyla mazbata

Maarif vekilliğince hazırlanan kanun teklifi Başbakanlık imzası ile 20 Mayıs 1937 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da teklifi Maarif Encümeni'ne havale etmiştir. Encümen teklif üzerindeki çalışmalarını tamamlayarak 27 Mayıs 1937 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Buna göre Maarif Vekaleti'nin teklifinde de yer aldığı üzere bir sanatoryum açılması kabul edilmiştir⁵⁵.

8. Kırklareli mebusu Dr. Fuad Umay'ın, çocukların umumi sinemalara ve tiyatrolara girmelerinin yasak edilmesine dair kanun teklifi hakkında mazbata

Kırklareli mebusu Dr. Fuad Umay'ın kanun teklifi 2 Mart 1935 tarihli⁵⁶. Kanun teklifini Meclis Başkanlığı ilgisi dolayısıyla Maarif Encümeni'ne de göndermiştir. Dr. Fuad Umay'ın 16 ve daha küçük yaşta çocukların sinema ve tiyatrolara girmelerinin yasak edilmesi hakkındaki kanun teklifi Kültür Bakanı Saffet Arıkan ile Talim ve Terbiye Başkanı İhsan Sungun da hazır bulundukları halde müzakere edilmiştir. Bu toplantı neticesinde 2 Şubat 1937 tarihli mazbata hazırlanmıştır. Encümen mevcut kanuni mevzuata ilave olarak yeniden kanuni tedbirler alınmasına taraftar olmamıştır. Oy birliği ile kanun teklifinin reddi yönünde karar almıştır⁵⁷.

9. Meccani leyli talebenin mecburi hizmetlerine dair olan 1237 sayılı kanuna ek kanun layihası hakkında mazbata

Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan kanun teklifi 2 Mayıs 1938 günü Başbakan Vekili Şükrü Kaya imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı ilgisi nedeniyle teklifi Maarif Encümeni'ne havale etmiştir. Encümen teklifi Maarif Vekili Saffet Arıkan ve Müsteşar Rıdvan Nafiz'in de hazır bulundukları bir toplantıda incelenmiştir. Encümen mazbatasında öncelikle orta öğretimde yaşanan öğretmen yetersizliğine değinilmiştir. Bu yüzden öğretmen temini için ortaokullara alınan leyli meccani talebenin miktarının bin beş yüze çıkarılması, bunlardan yüzde yetmiş beşinin öğretmen olarak yetiştirilmesi önerisi kabul edilmiştir. Encümen kanun teklifinin birinci maddesine leyli ortaokul ve liselerde öğretmen olarak yetiştirilecek öğrencilerin liyakatleri, kabiliyetleri ve vekaletin çeşitli branşlardaki ihtiyaçlarının dikkate alınması kaydını eklemiştir. Öğretmenliğe ayrılacakların belirlenmesinin son sınıfta yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Zorunlu hizmet mecburiyeti öngören 1338

⁵² TBMM ZC, 5. Dönem, C. 19, 73. İnikad, 9 Haziran 1937, S Sayısı 232.

⁵³ Preventorium: Latince kökenli Fransızca bir kelimedir. Vücuduna verem mikrobi girmiş, fakat henüz bu hastalığa yakalanmamış kimselerin verem olmalarını önlemek için bakıma alındıkları sağlık kuruluşu anlamındadır. <http://www.lugatim.com/s/prevantoryum> (ET. 14.06. 2020).

⁵⁴ Sanatoryum: Başta verem olmak üzere uzun dönemli tedavi gerektiren hastalıklara sahip hastaların iyileştirilmesi için kurulmuş sağlık kuruluşları. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sanatoryum> (ET. 14.06. 2020).

⁵⁵ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 19, 73. İnikad, 9 Haziran 1937, S Sayısı 233.

⁵⁶ Bu kanun teklifi basına da yansımıştır. 7 Mart 1935 tarihli gazetelerde 16 yaşından küçük çocukların sinemalara girememeleri hakkında bir kanun layihasının meclis başkanlığına verildiği haber verilmiştir. Haberde çocuklara yönelik eğitici filmler gösterileceği, bu filmlerin yalnız gündüzleri oynatılacağı, söz konusu filmlerin Maarif Vekaleti tarafından Avrupa'dan gümrük vergisinden muaf tutularak getirileceği bildirilmiştir. Kanunun hilafına hareket eden sinema sahiplerinden ilk defasında 20, ikincisinde ise 100 lira para cezası alınacağı hatırlatılmıştır. " Çocuklar İçin Terbiyevi Filmler", *Akşam*, No: 5885, 7 Mart 1935, s.1.

⁵⁷ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 24, 52. İnikad, 25 Nisan 1938, S Sayısı 155.

numaralı kanuna göre işlem yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ortaokullar ve liselerde parasız yatılı olarak devam etmekte bulunan öğrencilerin hepsini kapsamak üzere bir senelik uygulama izni vermiştir⁵⁸.

10. 3043 sayılı kanuna bağlı çizelgenin değiştirilmesi hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Lise, öğretmen okulu ve ortaokul müdürleri, müdür başyardımcıları ve müdür yardımcılarını kadrolarına ait 12 Haziran 1936 tarih ve 3043 sayılı kanuna bağlı çizelgenin değiştirilmesi hakkında Maarif vekaletince hazırlanan kanun teklifi 4 Nisan 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da ilgisi nedeni ile Maarif Encümeni'ne havale etmiştir. Encümen Müsteşar Rıdvan Nafiz ve orta tedrisat şube müdürlerinden Hayri de hazır bulunduğu halde teklifi incelemiştir. Nihayetinde 29 Nisan 1938 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Buna göre encümen kanun teklifini yerinde görerek aynen kabul etmiştir. Ancak, kadroların sık sık değiştirilmesini uygun görmemiştir. Bu sebeple en azından beş senelik ihtiyacı karşılayacak surette kadroların geniş tutulmasını hükümetten talep etmiştir. Söz konusu mazbata Bütçe Encümeni'ne verilmek üzere Meclis Başkanlığı'na havale edilmiştir⁵⁹.

11. Kültür Bakanlığı'na bağlı ertik okulları mütedavil sermayesi hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Söz konusu kanun teklifi Maarif Vekaleti'nce hazırlanmış olup, 29 Mart 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar imzasıyla Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Kanun layihası ve esbabı mucibe mazbatasını Kültür Bakanlığı mesleki tedrisat umum müdürü de hazır bulunduğu halde encümende incelenmiştir. Nihayetinde 2 Nisan 1938 tarihli bir mazbata hazırlanmıştır. Buna göre encümen kanun teklifini yerinde görmüş ve olduğu gibi ittifakla kabul etmiştir. Mazbatayı Maliye Encümeni'ne havale edilmek üzere Meclis Başkanlığı'na göndermiştir⁶⁰.

12. Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 1452 sayılı kanuna bağlı cetvelin Maarif Vekaleti kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun teklifine dair mazbata

Maarif Vekaletince hazırlanan kanun teklifi 23 Mayıs 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da ilgisi dolayısıyla teklifi Maarif Encümeni'ne sevk etmiştir. Encümen, Maarif Vekaleti Yayın Direktörü Faik Reşit huzurunda teklifi tartışmıştır. Ardından 27 Mayıs 1938 tarihli encümen mazbatasını hazırlanmıştır. Mazbatada maaşların düşük olmasının tecrübeli ve vasıflı memura ihtiyaç gösteren bu işlerde istikrarsızlığa sebep olduğu belirtilmiştir. İş hacminin bir kaç misli artmış olması da göz önünde bulundurularak hükümetin hazırladığı kanun teklifi hiç bir değişiklik yapılmadan aynen kabul edilmiştir. Mazbata Bütçe Encümeni'ne verilmesi kaydıyla Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir⁶¹.

13. Fabrika mesleki kursları hakkında kanun layihası hakkında mazbata;

İktisat Vekaletince hazırlanan fabrika mesleki kursları hakkındaki kanun layihası başbakanlık tarafından 15 Mayıs 1937 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı layihayı ilgisi dolayısıyla Maarif Encümeni'ne de havale etmiştir. Encümen sanayi

⁵⁸ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 25, 66. İnikad, 25 Mayıs 1938, S Sayısı 195.

⁵⁹ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 25, 69. İnikad, 30 Mayıs 1938, S Sayısı: 196.

⁶⁰ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 71. İnikad, 3 Haziran 1938, S Sayısı: 215.

⁶¹ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 73. İnikad, 8 Haziran 1938, S Sayısı: 232.

umum müdürünün de hazır bulunduğu bir toplantıda teklifi incelemiş ve müzakere etmiştir. Nihayetinde 28 Nisan 1938 tarihli bir mazbata hazırlanmıştır. Buna göre kanun teklifinin milli sanayinin gelişmesini temin için gerekli olan bilgili işçi ve ustaları yetiştirmeye yönelik olduğu görülmüştür. Bu yüzden encümen kanun teklifini esas itibarıyla uygun görmüştür. İktisat Encümeni'nin "maden ihraç ocakları bu kanun hükmüne tabi değildir" şeklindeki önerisini doğru bulmamıştır. Maden ocaklarında çalışan işçi ve kolbaşıların da mesleki eğitim almalarını gerekli görmüştür. Diğer maddeleri ise olduğu gibi kabul etmiştir⁶².

14. Müze ve rasathane teşkilat kanununun 10. maddesinin 2. fıkrasının kaldırılması hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Maliye Vekaleti'nce hazırlanan kanun teklifi 18 Mayıs 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da ilgisi dolayısıyla Maarif Encümeni'ne sevk etmiştir. Encümen, Maarif Vekili Saffet Arıkan ve Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Cevad Bey de hazır bulundukları halde layihayı incelemiştir. Nihayetinde 23 Mayıs 1938 tarihli Maarif Encümeni mazbatasını hazırlanmıştır. Buna göre müze ve rasathanede ehliyet ve liyakatleri görülenlerin vaktinde terfi edebilmeleri ve mağduriyete uğramamaları istenmiştir.⁶³

15. Yüksek iktisat ve ticaret mekteplerinin maarif vekaletine devri hakkında kanun layihası hakkında mazbata

Kanun teklifi Maliye Vekaleti tarafından hazırlanmıştır. Bilahare Başbakan Celal Bayar imzası ile 11 Haziran 1938 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı da ilgisi nedeni ile teklifi Maarif Encümeni'ne havale etmiştir. Encümen, Maarif Vekaleti Müsteşarı Rıdvan Nafiz Bey ve Teknik Tedrisat Umum Müdürü Rüştü Bey hazır oldukları halde layihayı incelemiştir. Nihayetinde 15 Haziran 1938 tarihli bir mazbata düzenlenmiştir. Mazbatada mekteplerin Maarif Vekaleti idaresi altında birleştirilmesi tevhide tedrisat açısından gerekli görülmüştür. Bu sebeple kanun teklifini hiç bir değişiklik yapmadan onaylamıştır. İlaveten meclis genel kurulunda müstacelen görüşülerek kanunlaşmasını talep etmiştir.⁶⁴

16. Siyasal bilgiler okulu hakkındaki 2777 sayılı kanuna ek kanun layihası hakkında mazbata

Maarif Vekilliğince hazırlanan kanun teklifi 8 Haziran 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar imzası ile Meclis Başkanlığı'na gönderilmiştir. Meclis Başkanlığı ilgisi nedeni ile teklifi Maarif Encümeni'ne sevk etmiştir. Encümen layiha üzerindeki incelemelerini tamamlayarak 14 Haziran 1938 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Mazbatada yüksek kültür kurumlarına profesör ve ilim adamı yetiştirmek üzere asistan ve doçent sayısının mümkün olabildiği kadar artırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu sebeple Siyasal Bilgiler Okulu için teklif edilen üç doçent ile üç asistan kadrosunun ilavesi uygun bulunmuştur.⁶⁵

17. İş Kanunu Layihası hakkında muvakkat encümen mazbatasını

Söz konusu kanun teklifi İktisat Vekaleti tarafından hazırlanmış olup 30 Nisan 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzası ile meclis genel kuruluna havale edilmiştir. Meclis Başkanlığı kanun teklifini incelemek üzere bir muvakkat encümen oluşturmuştur. Bu encümene Türkan Baştuğ da seçilmiştir. Encümen muhtelif iş ve işçi kuruluşlarından gelen mütalaaları ve

⁶² TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 74. İnikad, 10 Haziran 1938, S Sayısı: 237.

⁶³ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 74. İnikad, 10 Haziran 1938, S Sayısı: 238.

⁶⁴ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 81. İnikad, 27 Haziran 1938, S Sayısı: 296.

⁶⁵ TBMM ZC, 5. Dönem, C. 26, 81. İnikad, 27 Haziran 1938, S Sayısı: 300.

uluslararası anlaşmaları da incelemiştir. Nihayetinde 20 Mayıs 1936 tarihli bir mazbata hazırlanmıştır. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk İş Kanunu ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Ancak, Türkan Baştuğ muhtelit encümence kararlaştırılan İş Kanununun 24 ve 59. maddelerine muhalefet şerhi düşmüştür. Bunlardan 24. maddeye göre her hangi bir sebeple silah altına alınan işçinin iş akdi hizmet yılına göre 45 ila 90 gün içerisinde münfesiş sayılır. Bu haktan istifade edebilmesi için o işte en az bir yıl çalışmış olmak şarttır. İş akdinin gerçekleşmesini engelleyen bu süreler içerisinde işçinin ücreti ödenmez. 59. maddeye göre ise ağır ve tehlikeli işlerde çalışacak işçilerin vücutça bu işlere elverişli ve dayanıklı oldukları hakkında kurum doktorundan rapor alınması şarttır. Kurum doktorunun bulunmadığı yerlerde söz konusu rapor hükümet tabibinden ya da belediye doktorundan alınır. Bu raporlar her türlü harç ve vergilerden muaftır.⁶⁷

18. Belediye kanununun 15.maddesinin 8. fıkrasının tefsiri hakkında Muvakkat Encümen mazbatası

Dahiliye Vekaleti tarafından hazırlanan tezkere Başbakan İsmet İnönü imzasıyla 10 Kasım 1936 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. Başbakanlık yazısında tezkerenin yorumlanarak sonucun hükümete bildirilmesi istenilmiştir. Meclis Başkanlığı ise tezkereyi yorumlaması için Türkan Baştuğ'un da üyesi bulunduğu Muvakkat Encümen'e havale etmiştir. Encümen, Sağlık Bakanlığı Sıhhat Müdürü Asım ve İçişleri Bakanlığı Hukuk müşaviri Ekrem Bey'in de hazır bulunduğu bir toplantıda tezkereyi değerlendirmiştir. Nihayetinde 18 Ocak 1937 tarihli mazbatasını oluşturmuştur. Türkan Baştuğ bu mazbatanın hazırlanması sürecinde Muvakkat Encümen'in katipliğini de yapmıştır. Mazbatada göre manifatura ve tuhafiyeciler emrinde çalışan ve müşterilere ticaret malını gösteren ve ambalaj yapan işçilerin Belediye Kanunu'nun 15. maddesinin 8. fıkrasında zikredilen halk ile temas eden hizmet erbabı işçiler arasında sayılamayacakları belirtilmiştir.⁶⁸

Sonuç

Türkan Baştuğ Türkiye'nin on sekiz ilk kadın milletvekilinden birisidir. Bilindiği üzere ilkler daima önemlidir, onlar rehber ve yol açıcı olmuşlardır. Ardından gelenlere örnek teşkil etmişlerdir. Bu yüzden Türkan Baştuğ'un ne sebeplerle ve nasıl milletvekili seçildiği önemlidir. Yine O'nun milletvekili sıfatıyla yaptığı konuşmalar, kanun teklifleri, önergeleri ve meclisteki her türlü faaliyeti incelenmeye değerdir.

Bu açıdan bakıldığında milletvekili adayı yapılmasının sebebi dönemin şartları içerisinde en aydın ve kültürlü bayanlardan olmasıdır. Kendisi Darülfünun felsefe şubesinin ilk kadın mezunu olup Boğaziçi Lisesi'nde öğretmenlik yapıyordu.

Bununla birlikte O, İstanbul Üsküdar doğumludur. Milletvekili seçilene kadar Antalya ile hiç bir ilgisi olmamıştır. Buna rağmen bu ilden milletvekili yapılması demokratik açıdan tenkit edilebilir. Zira, milletvekillerinin seçildikleri ili yakından tanımları beklenir. Böyle olunca yöre halkının sorunlarının çözümüne daha fazla katkı sağlayacakları düşünülür.

Ancak, Türkan Örs Baştuğ eğitilmiş olmasına rağmen 5. dönem milletvekilliği süresince sadece 2 konuşma yapmıştır. Bu durum ancak sosyolojik ve psikolojik nedenlerle açıklanabilir. Kadınlara millet meclisine girme hakkı verilmiş olmasına rağmen, onların yeni duruma hemen ayak uyduramadıkları, yetiştikleri şartların etkisinde kaldıkları görülmüştür. Bilgili olmalarına

⁶⁶ Resmi Gazete, No: 3330, 15 Haziran 1936, s. 6621-6639.

⁶⁷ TBMM ZC, 5. Dönem, C.12, 73. İnikad, 3 Haziran 1936, S Sayısı 194.

⁶⁸ TBMM ZC, 5. Dönem, C.15, 27. İnikad, 22 Ocak 1937, S Sayısı 63.

rağmen erkeklerin çoğunlukta olduğu mecliste yeterli medeni cesareti gösterememişlerdir. Ancak yine de bu tecrübenin daha sonraki kadın milletvekilleri için faydalı olduğu muhakkaktır.

O, milletvekilliği süresince 413 oylamaya katılmış, bunların tamamında kabul oyu kullanmıştır. Hiç bir oylamada çekimser kalması ya da ret oyu vermesi söz konusu olmamıştır. Bu tutumu iktidar ile tam bir uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Aslında tek parti yönetiminde farklı bir tavır sergilenmesini beklemek de gerçekçi değildir.

O'nun hiç bir kanun teklifinde imzası yoktur. Adına verdiği tek bir tahrir söz konusudur. Maarif Encümeninde görev yapmış olup 2'si Muhtelit Encümen mazbatasını olmak üzere toplam 18 mazbatada imzası yer almaktadır. Seçim bölgesinin sorunları hakkında bir rapor hazırlamıştır.

Diğer taraftan Türkan Baştuğ'un kadın olması nedeni ile çocuk ve kadın meselelerine özel bir ilgi duyduğu tespit edilmiştir. Uluslararası bir platformda kadın haklarına değinen uzunca bir konuşma yapmıştır. Meclis genel kurulunda ise çocukların çeşitli problemlerine işaret eden konuşmalar yapmıştır. İki konuşmasından ilkinde çocukların eğitim sorunlarına değinmiştir. İkincisinde ise 12 olarak belirlenen çocuk çalışma yaşının 14'e çıkarılmasını istemiştir.

Kanyakça

1. Arşivler, Resmi Yayınlar ve Gazeteler

Akşam Gazetesi

Kurun Gazetesi

Resmi Gazete

Ulus Gazetesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1-29.

2. Kitaplar ve Makaleler

ALTINDAL Meral, *Osmanlı'da Kadın*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994.

BOZKURT Birgül, BOZKURT İbrahim, "Türkiye'nin İlk kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan ve Mersin'deki Çalışmaları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.19, Bahar 2014, s. 51-75.

DOKUYAN Sabit, " Soyadı Kanunu ve Kanunun Uygulanması Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.31, S.1. 2016, ss. 129-166.

DUROĞLU, Sibel, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2007.

GÜNEŞ, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi (T.B.M.M. - V. Dönem 1935 - 1939)*, C.2, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:26, Ankara - 2001.

GÜNEŞ Günver, Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.9, S.20-21, Bahar-Güz 2010, ss. 171-190.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Sanatoryum> (ET. 14.06. 2020)

<http://www.lugatim.com/s/prevantoryum> (ET. 14.06. 2020)

ÖZER Sevilay, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S.85, Mart 2013, 131-168.

TOPÇUOĞLU Orhan, TOPÇUOĞLU Tülin, *Cumhuriyet Döneminde Olaylarda ve Mesleklerde Basınıımızda Yer Alan İlk Kadınlar*, Demircioğlu Matbaa, Ankara 1984.

YÜCEER Saime, "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.14, 2008/1, ss.131-151.

A black and white portrait of a woman with dark hair, wearing a dark beret and a patterned scarf. She is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is a plain, light color.

EK.2. Milletvekili Seçildiğine Dair Mazbata

[illegible]